

CERCETĂRI ETNOSOCIALE, ETNOPSIHOLOGICE ȘI ETNOISTORICE*Ivan DUMINICA***UN MANUSCRIS NECUNOSCUȚ DESPRE ISTORIA
COMUNEI BAȘCALIA, JUDEȚUL TIGHINA****Rezumat****Un manuscris necunoscut despre istoria
comunei Bașcalia, județul Tighina**

În articolul dat, autorul introduce în circuitul științific un manuscris necunoscut referitor la istoria comunei Bașcalia, județului Tighina. Izvorul a fost găsit în Arhiva Națională a Republicii Moldova. Analiza lui a arătat că documentul a fost alcătuit la 9 ianuarie 1943 de către reprezentanții administrației locale. Nu excludem că la elaborarea textului a participat unul din reprezentanții intelectualității locale (preot sau învățător). Manuscrisul a fost elaborat ca urmare a ordinului administrației basarabene. Documentul are un volum de 13 pagini, text care este scris cu cerneală, de mână. Manuscrisul are 4 capitole, care oferă informații referitor la chestiunea fondării satului, imigrării și stabilirii aici a bulgarilor și românilor, proveniența denumirii localității, construirea primei biserici și a școlii. Interes reprezintă informația referitor la dezvoltarea Bașcaliei în perioada țaristă, dar și starea comunei în perioada interbelică. Alcătuitoarii au încercat să arate originea etnică a purtătorilor unor familii din Bașcalia. Majoritatea informației a fost acumulată de la oamenii vârstnici.

Cuvinte-cheie: Bașcalia, Basarabia, Bucovina, Ardeal, bulgarii, românii, manuscris.

Резюме**Неизвестная рукопись по истории
коммуны Башкалия, жудеца Тигина**

В представленной статье автор вводит в научный оборот неизвестную рукопись по истории коммуны Башкалия жудеца Тигина. Источник был найден в Национальном архиве Республики Молдова. Его анализ установил, что он был составлен 9 января 1943 г. представителями местной администрации. Рукопись была разработана по приказу Бессарабской администрации. Объем документа занимает 13 страниц текста, написанного от руки чернилами. Рукопись содержит 4 главы, которые дают информацию относительно вопроса заселения села болгарскими и румынами, этимологии его названия, постройки первой церкви и школы. Представляют интерес сведения, касающиеся развития Башкалии в царский период, а также состояние коммуны в межвоенный период. Составители рукописи попытались отразить происхождение носителей тех или иных башкалийских фамилий. Большая часть данных была получена от старожилов.

Ключевые слова: Башкалия, Бессарабия, Буковина, Ардьял, болгары, румыны, рукопись.

Summary**Unknown manuscript on the history of the
Bashkalia village, District of Tighina**

In the presented article, the author introduces into the scientific circulation an unknown manuscript on the history of the Bashkalia village from the District of Tighina. The source was found in the National Archives of the Republic of Moldova. Its analysis shows that representatives of the local administration compiled it on January 9, 1943 at the order of the Bessarabian administration. The volume of the document contains 13 pages of text written by hand in ink. In many ways, the compilers of the text used data provided by the guardians. The manuscript contains 4 chapters that provide information on the settlement of the village, the origin of its name, the construction of the first church and the school. Information concerning the development of Bashkalia during the tsar period, as well as the state of the commune in the interwar period, are of interest. The information about the settlement of the commune by the Bulgarians is also interesting. The authors of the manuscript attempted to reflect the geographical origin of the carriers of certain local names.

Key words: Bashkalia, Bessarabia, Bukovina, Ardyal, Bulgarians, Romanians, manuscript.

Actualul sat Bașcalia, r-nul Basarabeasca, întotdeauna s-a bucurat de o atenție sporită din partea cercetătorilor [3; 4; 5; 7; 8; 10]. Aceasta se datorează faptului că aici găsim o situație interesantă, legată de conlocuirea a două popoare: acel român și bulgar. Ambele au venit în Bugeac părăsind plaiurile sale natale în căutarea unei vieți mai bune și pașnice. Românii stabiliți în Bașcalia au imigrat din Ardeal și Bucovina, pe când bulgarii – din Dobrogea și Rumelia. Primii au fugit ascunzându-se de urgia maghiarilor, iar ultimii – se temeau de răzbumarea turcilor. Conviețuind împreună aproape un secol și jumătate, între două popoare s-au produs conexiuni interculturale, ceea ce s-a răsfărânt și asupra imaginii etnice a localității în general. Fiind mai numeroși, românii i-au românizat pe bulgarii, de aceea azi numai unele nume pur bulgărești ca Tarlev, Pitel, Diacov și identitatea etni-

că bulgară vorbesc despre faptul că la baza formării acestui sat au stat și emigranții transdanubieni. Satul Bașcalia mai este cunoscut și prin faptul că ne-a dat numeroși oameni politici. Așa, de exemplu, originari din aceste meleaguri sunt: prim-ministrul Republicii Moldova Vasile Tarlev (2001–2008), președintele parlamentului Dumitru Diacov (1998–2001), procurorul mun. Chișinău Ivan Diacov etc. Toate acestea vorbesc despre locul important pe care îl ocupă Bașcalia și bașcalienii în istoria țării noastre.

În articolul de față venim să completăm istoria satului Bașcalia cu un izvor necunoscut. Manuscrisul l-am depistat în dosarul cu nr. 1616 (*Ordonanțele Guvernământului Basarabiei despre modul alcătuirii informațiilor referitor la cauzele care au adus la prejudiciile la unele comune din plasă, legate de acțiuni de război, și monografiile comunelor ce intră în componența plasei. 27.07.1942–19.01.1943* [dosarul este microfilm], care intră în fondul nr. 112 (*Prefectura județului Tighina, preturile și primăriile subordonate*) din Arhiva Națională a Republicii Moldova.

Analiza izvorului a arătat că documentul a fost alcătuit la 9 ianuarie 1943 de către reprezentanții administrației locale. Nu excludem că la elaborarea textului a participat unul din reprezentanții intelectualității locale. Este foarte probabil că textul a fost compus de către preotul local, pentru că des se apelează la Dumnezeu, se folosesc termeni precum „iad”, „dracu”, „mântuire”. Se vede cum autorul, cu durere, vorbește despre batjocura bolșevicilor asupra crucii de pe turlă, împușcând în ea.

Cercetările noastre anterioare au arătat că manuscrisul a fost elaborat ca urmare a ordinului administrației județului Tighina, care, la rândul său, trebuia să dea un raport general autorităților basarabene, alcătuiind așa-numita „Monografia județului Tighina”, care ar include date scurte despre istoria localităților ce se aflau în raza județului [3, 4]. Analiza „Monografia județului Tighina”, pe care au trimis-o la Chișinău autoritățile județene, arată că din documentul care a parvenit din Bașcalia la Tighina au fost folosite doar câteva date generale și de statistică. Reieșind din aceste considerente, am decis să publicăm conținutul integral al manuscrisului satului Bașcalia, care, după părerea noastră, conține informații prețioase despre trecutul acestei localități din Bugeac.

Menționăm că originalul manuscrisului are un volum de 13 pagini. Textul este scris de mână, cu cerneală. Principalele izvoare pentru alcătuirea monografiei comunei erau „oameni mai în vârstă și diferite scrieri vechi” [3, p. 70]. Manuscrisul are 4 capitole, care oferă informații referitor la imigrarea și stabilirea aici a românilor și bulgarilor. Se oferă informația

despre proveniența denumirii localității. Autorul prezintă o legendă conform căreia numele localității provine de la un conducător de neam nogai care avea în haremul său cinci femei, „probabil că în onoarea acestui șef s-a pus satului numele de „Beșicară”, adică satul șefului cu Beși – cinci, cară – femei” [1, f. 635]. În manuscrisul de față, un loc aparte este destinat istoriei primei biserici. Aflăm că, la început, neavând un lacaș sfânt în localitate, bașcalienii au fost nevoiți să frecventeze casa de rugăciuni din Comrat. Atunci când în comuna vecină a început să fie construită o biserică, locuitorii Bașcaliei au mutat casa de rugăciuni în satul său. În 1880, sub conducerea preotului Arsenie Crucerescu, aici a fost ridicată o biserică din piatră [1, f. 635 v.]. Se menționează și despre dezvoltarea învățământului școlar în Bașcalia. Un rol însemnat în iluminarea consătenilor l-a avut învățătorul Mihail Grama. În 1870 și în 1908, aici se deschid localuri noi de învățământ [1, f. 636].

Plină de negativism este abordată de către autor perioada țaristă, care, după părerea lui, s-a soldat cu deznăționalizarea în școli și în biserică. Uneori se exagerează, atunci când se vorbește despre faptul că, până în anul 1812, satul a trăit în „liniște și libertate” [1, f. 637]. Ultimele cercetări ale lui Dinu Poștarencu au arătat că Bașcalia a fost înființată în anul 1813 [8, p. 116]. Adică, satul și-a luat ființă în perioada țaristă.

Aflăm și că bașcalienii au participat și la războiul ruso-turc din anii 1877–1878 – 2 au fost decorați (Nicolae Martin și Ștefan Urdea) și 3 au decedat pe câmpul de luptă de lângă Plevna (Nică Moroșanu, Nică Vornic și Nicolae Topală) [1, f. 637 v.]. De asemenea, originari din Bașcalia s-au manifestat și ca ofițeri (colonelul de infanterie Hristofor Tarlev, maiorul de genști Iachim Tarlev și locotenentul de aviație Victor Vizireanu), în Armata Română în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Alcătuitorul a încercat să arate originea etnică a purtătorilor familiei Iabanji și Demerji din Bașcalia. Ele inițial au fost românești – Dobrescu (în cazul familiei Demerji) și Marin, care inițial au avut-o purtătorii de nume Iabanji [1, f. 639]. Această schimbare se explică prin legenda conform căreia atunci când în sat a venit primul Marin, un turc, ce trăia pe atunci în Bașcalia, l-a numit pe el „Iabanji Adam”, ce ar însemna „om străin”. De atunci, această poreclă și a devenit numele de familie pentru Marinești.

Monografia satului Bașcalia

Cap. I. Așezarea

La o distanță de 7 km. spre Sud de drumul principal, ce leagă centrele mai renumite de aceste regiuni – Comrat și Romanești – se găsește adăpostit într-o vale, satul a cărui nume este „Bașcalia” la o

distanță aproape egală de el, atât la W.¹, E.² cât și la N.³ și S.⁴ se găsesc sate, care unite între ele prin niște linii formează un pătrat în centrul căruia s-ar găsi com. Bașcalia, având la Vest or. Comrat la N. com. Cioc-Maidan, la E. Avdarma, iar la S. Feraponteni. Privită dintr-un vârf de deal, într-o zi când căldura arzătoare a unui soare de Iulie a făcut ca câmpul să fie îngălbenit, prin numeroșii pomi pe care-i are, comuna ne apare singură o insulă plină de verdeață.

O stradă principală, dreaptă și largă străbate satul de la N. spre S., iar ce e trist și urât e că paralel cu ea se întinde cu vreo 50 m spre E. o râpă de proporții colosale, care desparte exact în două satul, făcând aproape imposibilă trecere dintr-o parte în altă în timp de ploaie sau de iarnă. Pe această stradă se află concentrat tot ceea ce această comună are ca focar de credință – biserica, de lumina – școala și de conduce-re – primăria și postul de jandarmi.

Intrat de abia în comună, ochi-ți vor zări fâlfâind la adierea vântului bătrânul Tricolor Românesc, care în curtea postului de jandarmi se înalță semeț și victorios, acolo unde acum un an și mai bine era așezat prin hoție tot ceea ce hoardele barbare aveau mai spurcat, mai amăgitor și mai minciunos – colhozul.

Trebuie să străbați de aici o distanță destul de mare pentru a da apoi la Biserică, școli și primărie, instituții ce se află așezate în mijlocul comunei.

Înființarea comunei

Asupra anului când anume s-ar fi înființat comuna, nu se poate spune cu precizie nimic, lipsindu-ne cu desăvârșire documentele, care ne-ar putea informa, totuși se crede că ea datează din anul 1760.

Bătrânii povestesc că din cele ce au auzit și ei la rândul lor de la părinții și bunicii lor, acum 180 ani în urmă erau aici câteva bordeie, la vreo 10, în care trăiau familii ca: Ieșeanu, Urdea, Mărdaru, Radu, toți fiind creștini ortodoksi și vorbind o limbă românească.

Locuitorii celor câteva bordeie având de jur împrejur o suprafață atât de întinsă de pământ acoperit cu iarbă ce în acele timpuri stătea la dispoziția oricărui oaspete, nu puteau să nu se ocupe în primul rând cu creșterea vitelor, iar apoi într-o măsură mult mai mică cu agricultura.

Când în anul 1775 Austria ne răpea Bucovina⁵, întâlnim în satul nostru familii ce s-au refugiat din diferite motive de acolo și au venit aici cu sute de oi, boi, cai, vaci etc.

Printre cei fugiți din Bucovina și așezați în satul nostru, atrași fiind de frumoasele pășuni, se cunoaște familiile Scutaru, Grama, Cernăuțeanu.

Probabil din cauza persecuțiilor ce le aveau de suferit din partea maghiarilor, vin ceva mai târziu familiile Martin din Ardealul, stăpânit pe atunci de Unguri. Ca și cei din Bucovina, noii veniți din Arde-

al, aduc turme mare de vite.

Ca o ultimă imigrare pe care avea s-o sufere satul nostru, este și cea a unor locuitori fugiți nu se știe de ce, fie din cauza războaielor, fie atrași de locurile de aici, din Dobrogea.

Ceea ce e de remarcat e că peste pătura ce se găsea deja în comună, pătură curat românească, se suprapune numeroase familii **în majoritate bulgari** (subliniat de noi – I. D.) de origine, ca: Tarlev, Zlatov, Petcov, Pitel.

Originea numelui comunei

Se povestește de cei bătrâni, că în timpul când se forma comuna noastră la marginea ei în partea de S. W. trăiau tătari, a căror urme se văd și astăzi în acele „**Fântâni tătărești**”.

Printre acești tătari, era unul mai mare, un șef al lor, care avea conform obiceiului de atunci de a avea mai multe femei, 5 femei.

Probabil că în onoarea acestui șef s-a pus satului numele de „Beșicară”, adică satul șefului cu Beși – cinci, cară – femei.

În timpul când au venit în aceste părți Români din Bucovina, fața cuvântului se schimbă din Beșicară în Bașicală, apoi Bașicalăia, pentru a deveni mai târziu Bașcalia, nume pe care-l poartă și astăzi fără să fi suferit vreo influență străină în decursul celor peste 100 de ani de guvernare rusească.

Istoricul așezămintelor publice

Credincioșii lui Dumnezeu primii locuitori ai acestei comuni au căutat întotdeauna să aibă o biserică, unde să se poată aduna și ruga lui Dumnezeu, dar nu și-au putut vedea împlinit visul decât mai târziu. Mulți din ei plecau prin comunele mai vechi, unde în case de rugăciuni puteau asculta Sf. Slujbă.

La marginea comunei de pe atunci Comrat era construită din scânduri o casă de rugăciuni, în care se adunau în zilele de sărbători creștini. Pentru că pe atunci începuse să se construiască o biserică și pentru că casă de rugăciuni se cam stricase, dorința de a avea în sat măcar o casă de rugăciuni a făcut pe sătenii din Bașcalia să plece la Comrat și să aducă de acolo casă de rugăciuni, pe care o așeză în mijlocul satului. În acest lăcaș „Ceasovnic” cum i se mai zicea, pentru că aici se cântau ceasurile, preotul putea face botezurile, nunțile, spovedaniile, iar împărtășirea și liturghia nu. Pentru aceasta trebuiau să plece în vreo comună învecinată care avea biserică. Cu timpul, prin stăruința și banii adunați de oameni din sat, sătenii noștri reușise cu inițiativa lor, cu mijloacele lor, să construiască, în timpul păstoritului preotului Crucerescu Arsenie, – român originar din satul nostru, – în anul 1880 biserica ce și astăzi înalță în mijlocul comunei, nefiind modificată până astăzi, cu singura excepție că vechiul ei acoperiș de șindrilă a fost înlocuit cu unul de tablă.

Numele celui dintâi învățător autodidact, care avea să lumineze satul, este acel al lui Mihail I. Grama, român născut în această comună, a cărui părinți se trag din Bucovina.

Am arătat mai înainte că atunci, când a venit din Dobrogea a doua pătură, populația satului nostru se împărțea în Români și Bulgari. Aceștia din urmă fiind destul de numeroși, au căutat să influențeze pe cei dintâi, dar na-u putut, deoarece vriuței lor s-a opus rezistența fără șovăire a românilor. E adevărat că datorită acestui fapt ei au avut cerceturi între ei, care au mers până la omoruri. E cunoscut celor bătrâni conflictul învățătorului Mihail I. Grama cu câțiva oameni veniți pe atunci din Dobrogea. Datorită faptului că pe lângă obiceiurile și jocurile românești pe care le practicau sătenii noștri și pe care și ei trebuiau să le primească, ei – adică bulgarii erau siliți să învețe în școală limba românească, lucru foarte greu pe atunci pentru ei. Acestui conflict dintre două tabere, care luptau pentru a menține limba românească în școală – prima tabără și pentru a o înlocui cu cea bulgărească – a doua tabără i-a căzut victimă învățătorului Mihail I. Grama, care cade într-o zi a trărit de frații Zlati Vâlcu (Vasile) și Zlati Panea (Pavel). Astfel acel luptător pentru românism își termină activitatea lui de dascăl, pentru că urmașii lui să-i urmeze ideea mai departe.

Școala pe atunci se afla în casa în care se găsește astăzi prăvălia lui Gheorghe Martin, casă mică, acoperită cu stuf, în care cei 20-30 de elevi șezând pe scaune lungi primeau lumină de la dascălul lor. Multă vreme localul de școală continuă să fie în această casă până când se construiește în anul 1870 școala ce poartă denumirea și astăzi de „Școala cea veche”, iar mai târziu prin anul 1908 „Școală cea nouă”; localuri prin care au trecut și au învățat să scrie și să citească tot ceea ce are satul nostru tânăr și bătrân.

Pentru a împărți dreptatea în mijlocul cetățenilor și pentru ai conduce, se cunoaște încă din vechime o primărie, care funcționa în același local în care funcționează și astăzi.

Este cunoscut numelui unui primar vechi Radu Balun, care avea și puterea nu numai de administra ci și de a conduce și a împărți dreptatea, care de cele mai multe ori se făcea cu biciul. La el se opreau conducătorii mai mari, care veneau din Cimișliu și Cortin⁶ pentru a da îndrumări în conducere.

În comună funcționa o poștă, care nu se poate pe departe compara cu cea de astăzi. Aflăm că un poștaş cu numele de Ion D. Scutaru avea foarte mulți cai, căruțe, faitonul și zilnic ducea corespondența ce venea de la bătrâni în satul nostru, la Cimișliu, și cea care venea din Cimișliu în satul nostru la Cortin. La căruță nu erau înhamuiți niciodată mai puțin de 4 sau 6 cai, iar de se întâmpla să cadă vreunul din ei, se

tăia hamul și se lăsa calul, iar poșta mergea mai departe în golop în satul în care prin sunetul clopotului, avea să anunțe sosirea veștilor.

În ceea ce privește postul de jandarmi, putem spune că el a luat ființă de abia în anul 1930, după ce funcționase un timp oarecare în comuna învecinată Cioc-Maidan.

Cap. II

În asemenea condiții de liniște și de libertate – condițiuni arătate mai înainte își ducea viața satul Bașcalia ca și celelalte, când în anul 1812 Basarabia avea să cadă victimă poftei de pradă a rușilor.

Deși în primele 3-4 decenii limba în biserică și școală era românească, cu tot altfel stau lucrurile mai târziu. În dorința lor nebună de a deznaționaliza, ei impun peste câteva timp înlocuirea limbii materne atât în biserici, școală și primărie prin cea rusă.

Un sat întreg aproape, care din moși strămoși ci-a știut să vorbească decât pe românește, este acum silit să învețe pe rusește. În anul 1874, zic bătrânii, vine în satul nostru un fel de conducător din județul Lăpușna cu numele de Tomuleț cu propunerea că, părintele care va da feciori la armată va primi 31 ha de pământ, care nu va da nu ar primi nimic⁷. Acestui apel unii săteni i-au răspuns pozitiv, alții negativ. Era oare posibil ca să se opune cuiva dorinței rușilor, nu ce aparținea lor, că cine nu ar da feciori la armată nu ar primi pământ să fie just? Peste câteva timp, cei ce nu au dat flăcăi în armată au fost chinuiți și siliți cu „cnutul” să dea. Și flăcăi au dat, dar și bătaie au primit, zic bătrânii.

Cu doi ani mai târziu, Rușii aveau să înceapă pregătirile pentru război pe care trebuiau să-l poarte cu Turcii în anul 1877⁸. Un bătrân fost pe atunci băiețandru de 12 ani rânduit să meargă cu căruța pentru a duce provizii trupelor, spune că oștile rusești au trecut prin Vechiul Regat și că de acolo au încărcat toate căruțele cu provizii pentru Ruși.

După ce au trecut Dunărea și au văzut că războiul merge slab, deoarece Turcii aveau întărituri mari – Plevna⁹ – Rușii sunt nevoiți să cheme în ajutor armata română. Sub comanda directă a Regelui Carol I¹⁰, ostașii români, alături de care au luptat și câțiva săteni din Bașcalia, frați de același sânge, dar despărțiți cu forța, reușesc să cucerească Plevna. Pentru slujire, românilor din satul nostru, care au luptat cot la cot cu românii de sub comanda regelui Carol I, pe piepturile lor a fost prinsă mai târziu recunoștința – din partea românilor – a eroismului lor. Astfel Nicolae Martin primește o cruce și medalia „Serviciul credincos” și Ștefan Urdea medalia „Serviciul credincos”.

Printre cei care aveau să rămâi jertfi pe câmpul de bătaie enumărăm pe:

Nică Moroșanu,
Nică Vornic și
Nicolae Topală.

Anii au trecut fără ca vreun eveniment important să vină și să schimbe aspectul vieții ce-o duceau sătenii noștri până la 1914, când izbucnește războiul mondial. Mulți tineri chemați la luptă trebuiau să lupte pentru ruși pentru că așa dicta forța, iar nu pentru români pentru că așa dicta originea, limba, obiceiurile, religia, aspirațiunile.

Patru ani dura lupta până ce în 1918, armată rusă în agonie, prinzând idei comuniste, începe să omoare ofițeri, să prade, să dea foc. Ca o ultimă salvare în momentul când întunerecul venea să cuprindă lumina, armată română intră într-un teritoriu subjugat de străini de mai bine de 100 de ani și alungă hoardele împrăștiate ale armatei rusești bolșevizate, ridicând astfel tuturor sătenilor noștri ca și întregii Basarabiei, de altfel, libertatea.

Limba românească care în timpul celor 100 de ani de stăpânire străină nu s-a uitat, începe acum din nou să fie limba de predare, de scriere în școli și de slujbă în biserică. Populația își ducea fericit traiul, știind că lucrează pentru binele său, să se odihnește când vrea, să face ce vrea, că în zilele de Duminică se duce la biserică spre a mulțumi Dumnezeuului de ajutorul ce i le dat în cursul unei săptămâni, să se ducă la horă, unde în sunetul unei urări, flăcări învârtesc hora românească.

Dar dacă lucrurile mergeau așa de bine, nu tot așa vroia diavolul, care împreună cu adepții lui hotărî distrugerea a tot ceea ce s-a clădit până acum, distrugere a fericirii întregii populații române din Basarabia.

Iată că într-o zi posomorâtă a unui sfârșit de Iunie a anului 1940¹¹, satul nostru se trezește cu o hoardă de barbari ce vroiau să-și bată joc de cei mai buni gospodari, de biserică, de tot ce e românesc. Un an de zile a durat uraganul năpostit asupra satului nostru ca și asupra întregii Basarabii, cu un bilanț atât de trist pentru toți. Biserica pângărită, sărirea crucii de pe turlă drept țintă pentru cei care deprinși cu apucături sălbătice, turburau liniștea unor bieți oameni ascunși prin râpi de frică, călăi care neavând altă distracție împușcase în cruce spunând înainte de a apăsa pe trăgător: „Să vedem Dumnezeuul vostru îmi va lua mâinile pentru că împușc în crucea lui?”.

Familii cu copilași, uciși, morți, răpite în mijlocul satului și deportați în fundul Siberiei, departe de frați, de părinți, de rude, arestați, condamnați, omorâți, prădați, totul acesta e o mărturie veșnică a unui vis scurt, dar foarte îngrozitor ce a stăpânit satul un an de zile.

Când în ziua de 2 iunie 1941 – zi sfântă pentru noi – armatele germane și române veneau ca să dis-

trugă comunismul, toți tinerii trebuiau să plece dincolo din Nistru pentru a lupta alături de Ruși și a săpa șanțuri pentru adăpost. Dar ... sângele apă nu se face. Amenințării cu moartea pe care au arătat-o Rușii, flăcări noștri i-au apus dorința de a rămâne celor care le erau frați și celor care vroiau să-i scoată din blestem.

Era o Duminică de Iulie, când lumea veni tremurând de frică, dar cu speranțe mari în ostași Români, deoarece tunurile se auzeau aproape, auzi un sunet de alarmă. Ce s-a fi întâmplat, s-a fi întors bolșevicii, nu au venit frații să ne mântuiască. Toate clopotele începuse să sune, toți ochii începuse să lăcrimeze de bucurie la vederea primelor eroi Români: căpitanul Mostocan Grigore și sergent Grigore Nicolae, care în ziua de 20 iulie ora 5 după masă aduceau renașterea satului. Peste câteva minute tot satul cu icoane și pâine în mână avea să întâlnească pe dezrobitorii și să arunce în aer cu strigăte de urale pe cavalerul ord. Mihai Viteazul¹² pe maiorul Gaiță comandantul oștilor eliberatoare.

Două oști treceau prin satul nostru în decurs de doi ani: în Iunie 1940 cea bolșevică, în Iulie 1941 cea Română. Ce contrast între ele prin felul cum au intrat în sat, ce contrast între scopul lor, ce contrast între felul cum intra una și pleca alta. Pe cea care intra în Iunie 1940 nimeni nu-o întâmplina cu lacrimi în ochi de bucurie, ci de tristețe, nimeni n-o aștepta să vină, nimeni nu se bucura de ea. Cei dintâi veneau să distrugă tot ce era clădit, venea să aducă întuneric, jale, scârbă; cea din Iulie 1941 venea să aducă bucurie, fericire și reînviere. Cea de-a doua venea cu laurii victoriei pe capetele oștilor viteji ce pășeau mereu înainte, cea dintâi fugea de frică ca un hoț care a furat și și-a bătut joc de tot ce a vrut și acum fuge, distrus de stăpânul locului care s-a trezit din somn.

De la 20 Iulie până astăzi comuna noastră nu știe decât prosperitate în toate domeniile: cultural, bisericesc, sanitar. Dacă buletinele de moarte imediat după izgonirea bolșevicilor din sat din cauza mizeriei ce au lăsat-o ne arată peste 100 de morți în decurs de două luni, astăzi nu sunt decât 2 morți în două luni.

Dacă înainte cu un an biserica era închisă, astăzi ușile ei s-au deschis din nou și clopotul își aruncă din nou chemarea către credincioși îndemnându-i să vină și să aducă mulțumiri celui care i-a scos din iad.

Atât școala cât și biserica încep să fie apărate, iar gardurile cu care acum două ierni se făcea focul, încep să fie făcute din nou.

Cap. III

Arătând originea comunei, am spus că în satul nostru sunt două pătri, dintre care una mai numeroasă de origine etnică Română, alți Bulgari. Unele familii care astăzi prin forma lor par a fi familii bulgărești, nu turcești, avut familii curat românești,

care însă au fost schimbate cu timpul de străini. Astfel, familia Demerji a avut cândva familia Dobrescu, iar cea de Iabanji – Marin, familii curat românești. Cum au devenit aceste familii – Dobrescu și Marin în Demerji și Iabanji, e ușor de închipuit atunci când analizase familie Iabanji de exemplu.

Primul Marin – Iabanji de nume târziu, care a venit la noi a fost cunoscut mai întâi de un turc ce trăia în comună. La vederea acestui om venit, turcul a zis „Iabanji Adam”, adică a venit un om străin. Pentru că majoritatea oamenilor au auzit întâi cuvântul de „Iabanji”, numele pentru noul venit s-a schimbat încă de atunci din Marin în Iabanji¹³.

De aici putem deduce că multă populație din acea familie străină este de origine etnică română. Rămâne deci că mai mult de $\frac{3}{4}$ din populația satului nostru să se fi tras din moși strămoși români. Pentru celalt sfert de populație putem zice într-adevăr că ei au venit din Dobrogea fiind bulgari. Dacă moșii, strămoșii și părinții actualei populații care se spune că e de origine bulgară, știau bulgărește, aveau obiceiurile lor, nu tot, așa stau lucrurile și astăzi. Majoritatea acestei populații nu știe aproape deloc bulgărește. Vorbește numai românește, are obiceiuri românești și aceleași aspirațiuni ca toți românii. Ținând sens de aceste considerente, se poate spune cu greu că în satul nostru astăzi se vor găsi două pături de origine deferită. Adevărul e că din ceea ce a fost străin acum aproape 200 ani, și rămân, s-au făcut legături de rudenie prin căsătorii în urma cărora a rezultat o populație ce formează un tot curat românesc ca limba, credință, obiceiuri, jocuri și asficiațiuni. Toată populația satului e de naționalitate română. Populația comunei se ridică la un număr de 2500 suflete, majoritatea știutori de carte. Toți privesc cu încredere mersul războiului și sunt siguri de victoria armatelor germano-române. Orice comunicat privitor la cucerirea vreunui oraș bolșevic este însemnat cu zâmbet de bucurie pe fața țăranului nostru.

Dintre intelectualii mai de seamă ce au răsărit din mijlocul satului nostru, care astăzi conduc oștile pe drumul biruinței sunt: colonelul de infanterie Tarlev Hristofor, maiorul de genști Tarlev Iachim și locotenentul de aviație Vizireanu Victor. La aceștia trebuie de adăugat avocatul Constantin Marin și notarul Tarlev Ion, licențiat al facultății de drept din Iași.

Cap. IV

Comuna nu este minunată din punct de vedere economic, reprezentând nici un caracter important de nod de cale ferată, de port la apă, de stație balneară, în plus neavând nici o fabrică, nu întreprindere mai mare. Comuna are una moară țăărănească și 6 mori, caracteristici întregii Basarabii, de vânt.

Din cele mai vechi timpuri și până astăzi, populația se ocupă cu agricultura și creșterea vitelor. E adevărat că atât agricultura, cât și creșterea vitelor e cam primitivă. Comuna neavând nici o mașină pentru lucru, iar vitele sunt majoritate corcitură, rasă de țară. Dintre cerealele ce se cultivă mai mult în comună, locul întâi îl ocupă porumbul, apoi grâul, orzul, locul ultim ocupându-l ovăsul, floarea soarelui etc...

Populația are pământ suficient pentru agricultură, dar nevoie e că nu-l îngrijește cum ar trebui. Dezmirișlirea nu se face decât acum în ultimul timp, iar gusirea nu se face aproape deloc. Era firesc că din primele începuturi ale acestei comune fiecare să ia pământ atât cât să-l poată cultiva. O primă împărțire a pământului pe care o cunosc bătrânii e cea făcută în 1874, când a venit Tomuleț, acel conducător despre care am vorbit mai înainte, și care a dat tuturor celor ce au dat copii la război câte 31 ha. Când în anul 1878 a început construirea bisericii și s-au pus taxe locuitorilor în raport cu suprafața de pământ ce o posedau, mulți din ei, fiind săraci, neavând vite pentru lucru, dar având pământ mult și ca atare trebuind să plătească o taxă de (de reparație), construcție mare, au fost nevoiți să vândă o parte de pământ altora nu să lese pur și simplu la discreția celor ce făceau să aibă mai mult pământ.

Astfel, pe lângă cei care aveau un număr relativ mic de hectare de pământ, acum încep să apară și marii moșieri din împrejurimi ca: Sacălău, Cara-Biber, Stari-Radu – adică Radu cel Bătrân.

În această situație agrară se găsește comuna în anul 1923, când reforma marelui domn Ferdinand I¹⁴, vrând să răsplătească pe cei ce au luptat și să dea pământ celor ce nu-l au deloc, se întinde și asupra teritoriului recucerit prin ostașii români și dă celor ce nu au deloc pământ și celor ce-au luptat câte 6 ha de pământ, iar celor ce aveau câte 2, 3 sau 4 – completarea până la 6.

Astfel, vedem pe sărac alături de bogat stăpân a cel puțin 6 ha de pământ primit pentru a-l prelucra, pomeni întotdeauna pe gloriosul rege Ferdinand I¹⁵ și pe marele său colaborator, mareșalul Averescu¹⁶.

9 Ian[uarie] [1]943

Ștampila: România. Primăra Comunei Bașcalia, Județul Tighina

Semnăturile: Notar [indescifrabil]

Primar G. Pitel

[Sursa: 1, ff. 634-640].

Note

¹ W – vest.

² E – est.

³ N – nord.

⁴ S – sud.

⁵ Se are în vedere cedarea în 1775 de către Imperiul Otoman spre Imperiul Austriac a nordului Moldovei, ulterior numit Bucovina.

⁶ Comuna bulgară Corten, județul Tighina.

⁷ Se are în vedere reforma din 1871, conform căreia bulgarii au pierdut statutul de coloniști. A fost introdusă obligațiunea de recrutare în armată. Însă pământul rămânea să fie o proprietate comună [9, p. 38].

⁸ Războiul ruso-turc din 1877–1878, care s-a soldat cu eliberarea Bulgariei de sub jugul otoman.

⁹ Asediul Plevnei a fost un episod principal în cadrul războiului ruso-turc din 1877–1878. Asediul a durat în perioada 20 iulie – 10 decembrie 1877 [6].

¹⁰ Regele Carol I al României (1839–1914) în timpul războiului ruso-turc din 1877–1878 era comandantul oștilor ruso-române [2, p. 243].

¹¹ În data de 28 iunie 1940, România cedează Basarabia, Bucovina și Ținutul Herța Uniunii Sovietice.

¹² Ordinul Militar de Război „Mihai Viteazul”, cea mai înaltă distincție militară de război a României.

¹³ Legenda despre familia Marin se păstrează și astăzi la unii purtători ai numelui de familie Iabanji. După spusele colegei mele Marina Iabanji (tatăl ei este originar din Bașcalia), „o parte de moldoveni, care au emigrat în Bașcalia, și-au păstrat numele de Marin, iar o altă parte, care s-au stabilit mai aproape de găgăuzi au început să poarte familia de Iabanji, ceea ce înseamnă «străin»” (Marina Guțu-Iabanji, scrisoarea din fb. 18.03.2018).

¹⁴ Reforma agrară din 1921.

¹⁵ Regele Ferdinand I al României (1865–1927).

¹⁶ Alexandru Averescu (1859–1938) – mareșal al României, comandantul Armatei Române în timpul Primului Război Mondial.

Referințe bibliografice

1. Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fondul 112, inventarul 1, dosarul 1616.
2. Constantiniu F. O istorie sinceră a poporului român. București: Univers Enciclopedic, 1997. 589 p.
3. Duminica Iv. „Monografiile” comunelor plasei Comrat, județul Tighina, din 1943 (I). In: Revista de Etnologie și Culturologie. Vol. XX. 2016, p. 68-78.
4. Duminica Iv. „Monografiile” comunelor plasei Comrat, județul Tighina, din 1943 (II). In: Revista de Etnologie și Culturologie. Vol. XXI. 2016, p. 102-105.
5. Ladaniuc V., Țopa T. Bașcalia. In: Localitățile Republicii Moldova. Itinerar documentar-publicistic ilustrat. Vol. 1. Chișinău, 1999, p. 252-256.
6. Loghin L., Ucrain C. Plevna. 1877. București: Editura Militară, 1967. 170 p.

7. Poștarencu D., Demerji I. Istoria satului Bașcalia. Chișinău: Gunivas, 2004. 224 p.

8. Poștarencu D. Bulgarii din Bașcalia. In: Бесарабските българи: история, култура и език. Кишинев, 2014, p. 115-119.

9. Грек И., Червенков Н. Българите от Украйна и Молдова. Минало и настояще. София: ИК „Христо Ботев”, 1993. 296 с.

10. Маринов Д. Селища с българското население в северния Буджак. Велико Търново: Знак 94, 2013. 367 с.

References

1. Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fondul 112, inventarul 1, dosarul 1616.
2. Constantiniu F. O istorie sinceră a poporului roman. București: Univers Enciclopedic, 1997. 589 p.
3. Duminica Iv. „Monografiile” comunelor plasei Comrat, județul Tighina, din 1943 (I). In: Revista de Etnologie și Culturologie. Vol. XX. 2016, p. 68-78.
4. Duminica Iv. „Monografiile” comunelor plasei Comrat, județul Tighina, din 1943 (II). In: Revista de Etnologie și Culturologie. Vol. XXI. 2016, p. 102-105.
5. Ladaniuc V., Țopa T. Bașcalia. In: Localitățile Republicii Moldova. Itinerar documentar-publicistic ilustrat. Vol. 1. Chișinău, 1999, p. 252-256.
6. Loghin L., Ucrain C. Plevna. 1877. București: Editura Militară, 1967. 170 p.
7. Poștarencu D., Demerji I. Istoria satului Bașcalia. Chișinău: Gunivas, 2004. 224 p.
8. Poștarencu D. Bulgarii din Bașcalia. In: Бесарабските българи: история, култура и език. Кишинев, 2014, p. 115-119.
9. Grek I., Chervenkov N. B'lgarite ot Ukrayna i Moldova. Minalo i nastoyasche. Sofiya: IK „Hristo Botev”, 1993. 296 с.
10. Marinov D. Selischa s b'lgarskoto naselenie v severniya Budzhak. Veliko T'rnovo: Znak 94, 2013. 367 s.

Ivan Duminica (Chișinău, Republica Moldova). Doctor în istorie, Centrul de Etnologie, Institutul Patrimoniului Cultural.

Иван Думиника (Кишинев, Республика Молдова). Доктор истории, Центр этнологии, Институт культурного наследия.

Ivan Duminica (Chisinau, Republic of Moldova). PhD in History, Center of Ethnology, Institute of Cultural Heritage.

E-mail: duminicaivan@yandex.ru

Monografia satului Bascalia.

Cap. I.

1944

Așezarea.

La o distanță de 4 km. spre Sud de drumul principal, ce leagă centele mai renumite ale acestei regiuni - Comrat și Românești - se găsește odipostit într-o vale, satul a cărui nume este „Bascalia.”
La o distanță aproape egale de el, atât la W. E. cât și la N. și S. se găsesc sate, care unite între ele prin multe linii formate un pătrat, în centrul cărui s-ar găsi com. Bascalia, având la Vest or. Comrat la N. com. Lico-Moldova, la E. Andarna, iar la S. Feraponteni. Dintr-un vârf de deal, într-o zi când căldura arzătoare a unui soare de Iulie, a făcut ca câmpul să fie îngălbenit, prin numeroși pomi pe care-i are, comuna ne apare îngrădită o înaltă plină de verdețe.

„Strada principală”, desăpțită și largă străbate satul de la N. spre S., iar ce e înalt și urât, e și paralel cu ea, se întinde cu vreo 50 m. spre E. o râpă de proporții colosale, care desparte exact în două satul, făcând aproape imposibilă trecerea dintr-o parte în alta în timp de ploare sau de iarnă.

De această stradă se află concentrat tot ceea ce această comună are ca focar de credință -

biserica, de lămină - școala și de conducere - primăria și postul de jandarmi.

Înțepat deabia în comuni, ochii te vor țări făcându-ți la adierea vântului băteorul. Tricolorul Românesc care în curtea postului de jandarmi, se înalță semeț și victorios, acolo urde acum un oraș și mi s-a bine era așezat prin hotie tot ceea ce hoardele barbare aveau mai spursat, mai omăgitor și mai minciunos - colhozi.

Trebuie să străbăți de aci o distanță destul de mare, pentru a da apoi de Biserici, școli și primărie